
Educació i Valors

Josep Ma Puig Rovira

Quan ens plantegem el tema de les relacions entre l'educació i els valors -utilitzant, com fem habitualment, el terme "valors" en un sentit més ampli i més planer que en l'axiologia- podem referint-nos a una varietat de temàtiques prou diferents entre si, bo i que probablement serveixen també lligams mutus prou clars. Aquí a tall de suggeriment voldria presentar tres tipus de problemes, diferents però vinculats, que designem, sovint indistintament, amb l'expressió "educació i valors". Ens referim a la controvèrsia sobre la neutralitat de la ciència, a les finalitats de l'educació, i a la fomació moral i cívica.

En primer lloc, la pedagogia en tant que ciència que, entre d'altres coses, vol intervenir en el procés educatiu, ha d'interrogar-se sobre quins són i com es justifiquen els criteris que li permeten programar aquesta tasca optimitzadora. Ens preguntem si des de la pedagogia es pot o no es pot decidir sobre la conveniència de modificar l'educació o sobre la direcció que aquesta modificació hauria de prendre. Dit d'una altra manera, ens preguntem si realment a partir de l'estudi de l'educació podem emetre un judici crític -una valoració- a propòsit de la realitat educativa, i si en conse-

qüència aquest pot ser un camí per justificar racionalment i legitimar socialment els fins de l'educació. De fet, es tracta de saber en quina mesura la pedagogia, des del seu mateix si, pot fer una crítica de l'educació; és a dir, si pot produir un saber crític sobre el seu objecte d'estudi. És obvi que tothom en tant que ciutadà pot i ha de donar la seva opinió sobre l'educació, però aquí el que està en joc és si la ciència està lliure de valors, o si per contra la ciència pedagògica pot produir justificadament un pensament crític, que sigui tècnic i alhora tingui capacitat per orientar i justificar l'acció pedagògica. Com és sabut el positivisme ha reduït aquest problema dient que l'estudi de l'educació no pot fonamentar cap opció de valor, i que per tant els fins últims de l'educació són el resultat de la decisió dels individus o de la societat en el conjunt. D'acord amb aquesta posició els fins haurà de ser transmesos posteriorment als professionals de l'educació, que es limitaran a operativitzar-los ideant les tecnologies adients. Altres postures entenen que la reflexió pedagògica pot contribuir a descobrir les patologies de la realitat educativa i, en conseqüència, ha de denunciar-les i proposar els mitjans que en facilitin la transformació.

En segon lloc, amb l'expressió "educació i valors" també ens referim a l'anomenat problema de les finalitats de l'educació, a la direcció vers la qual volem orientar

els resultats de la intervenció educativa. És obvi que en certa mesura la resposta que donem al primer interrogant ens condicionarà aquest segon nivell de discussió. Si hom considera que la pedagogia en tant que conjunt de sabers no pot dir res sobre valors, és evident que haurem de buscar una manera de determinar les finalitats de l'educació independentment de qualsevol afirmació que tingui l'origen en les disciplines pedagògiques. Si per contra hom considera que la pedagogia pot implicar-se en la discussió sobre els valors, part del contingut dels fins de l'educació vindrà determinada per les elaboracions d'aquest nivell crític i valoratiu de la pedagogia. En qualsevol cas, però, sembla que la discussió de les finalitats de l'educació no s'esgota en les consideracions epistemològiques a l'entorn de si la pedagogia està lliure de valors o no. Hi ha altres factors de caire filosòfic, antropològic, religiós, polític, etc. que contribueixen a dibuixar una concepció del món i dels homes que tindrà inevitablement un important paper en la discussió de les finalitats de l'educació. Certament, el pensament pedagògic per determinar els seus fins s'ha basat en diverses concepcions de l'home i del món. Però és precisament això el que avui sembla no ser gens clar. D'on es poden treure raons prou legítimes per dibuixar un perfil de futur del que volem aconseguir amb l'educació de les noves ge-

neracions? Ni en la religió, ni en el suposat sentit emancipador de la història, ni en el desenvolupament natural del mateix educand no semblen poder trobar-se garanties suficients per fixar els fins de l'educació en les societats complexes i plurals. Aquesta situació pensem que es viu amb angouxa més o meys lúcida per part dels educadors. Quan l'educació progressista ha deixat de tenir un model clar al qual enfrontar-se, s'ha vist progressivament mancada dels signes d'identitat que fins fa uns anys li atorgaven una certa seguretat i direcció. Les finalitats educatives s'han convertit sovint en conceptes que, una vegada allunyats del marc en què van néixer, diuen poc i no han pogut ser redefinits. En altres casos les finalitats s'han convertit en objectius operativitzables molt concrets, però sovint amb la consciència de trobar-se davant de formulacions degradades o empetitides del que voldríem que fossin els ideals de l'educació. Finalment, moltes vegades els fins són ocupats per una voluntat d'eficàcia tècnica, pel que fa a la societat, i d'èxit personal, pel que fa a l'individu. La qüestió ens sembla que rau en si hi ha possibilitats de recuperar una definició dels fins que, sense caure en una concepció total i prefigurada de la societat i els homes, vagi més enllà de la mera acceptació de les situacions de fet.

Si el saber pedagògic té dificultats per establir el seu estatus teòric en relació amb els valors i si la

definició de les finalitats de l'educació se'ns presenta com una empresa poc clara, resulta evident que l'acció pedagògica escolar en l'àmbit dels valors serà també una tasca conflictiva. Ho és pels motius que hem esmentat als apartats anteriors, però també per les condicions socio-culturals concretes en què es du a terme l'acció educativa. El clima social tancat que, per la seva homogeneïtat i menor complicació, facilitava en altres moments l'educació moral i cívica dels homes, avui a mesura que s'ha diversificat esdevé un factor important de desconcert. En concret, la desaparició del codi moral únic i l'esclat de la uniformitat en les solucions als conflictes de valors han donat carta de ciutadania a la llibertat i autonomia dels individus, però ha facilitat molt menys l'entesa solidària entre ells. Hi ha, doncs, una diversitat de punts de vista a propòsit del que és correcte i desitjable, i una multiplicitat de postures sobre què podem fer, però són postures discrepants que, més que conuiu constructivament i dialogant - actituds que permetrien treure el màxim benefici de la llibertat i autonomia de cadascú-, en la majoria dels casos s'han limitat com a màxim a coexistir i suportar-se. Els conflictes de valors són abandonats a les apreciacions "segures i omnipotents" de la ciència i la tècnica, o a les decisions més subjectives que en cada cas prenen els homes. No sembla haver-hi lloc per a una re-

flexió racional, bo i que potser no únicament racional, i col·lectiva a propòsit dels conflictes de valors. Davant d'aquest estat de coses, les escoles que es volen pluralistes, i refusen procedir a la inculcació d'una opció de valor determinada, troben dificultats per fer quelcom amb un mínim de seguretat i coherència. Per una part, no els resulta fàcil tirar endavant una educació moral racional, dialogant i solidària; però per altra banda no els deixa prou contents la pràctica, potser més habitual, de no fer res o gairebé res, amb el benentès que els problemes morals són problemes que només poden tractar-se per mitjà de la pura decisió individual que cadascú ha de prendre quan les situacions concretes de la vida li ho demanen. No satisfà, sobretot, perquè aquesta actitud acaba portant cap a una moral orientada exclusivament a l'èxit personal i al profit, i guiada a tot estirar pels dictats de la racionalitat científico-tècnica més immediatista.

Aquest diagnòstic, en la mesura que sigui encertat, ens obliga a formular-nos algunes preguntes: És possible pensar en uns valors o grans principis que poguessin informar un programa d'educació moral per a tothom en una societat democràtica i plural? Quina relació mantenen o haurien de mantenir l'educació moral amb l'educació religiosa, l'educació cívico-política, l'educació per a la convivència, la formació filosòfica i ètica? La discussió de les finalitats de

l'educació i de les relacions entre els valors i el saber poden ajudar-nos a pensar l'educació moral?.